

Traduccions del i al català: un camí d'anada i tornada

Simona Škrabec

PEN Club

Carrer de la Canuda, 6, 5è. 08002 Barcelona

pen@pencatala.cat

La meua dedicació a la traducció literària és resultat del meu interès per la literatura. Vaig decidir estudiar Literatura comparada i teoria literària a la universitat de Ljubljana molt abans d'haver-me plantejat fer traducció literària. Després, a Catalunya, vaig fer el doctorat en aquesta disciplina a la Universitat Autònoma de Barcelona. De fet, si no m'hagués traslladat a viure a Barcelona per raons personals, probablement m'hauria dedicat íntegrament a la recerca en el camp de la teoria literària. Les llengües romàniques tampoc eren en un principi del meu interès, sinó que vaig acabar a Ljubljana, paral·lelament amb Teoria Literària, també la llicenciatura en filologia alemanya. Ja veieu que el meu perfil és realment d'un «comparativista» de vocació. Sempre he concebut la literatura en un espai internacional i encara ara procuro tenir la ment ben oberta per les obres literàries de procedència molt diversa i intento comprendre el context en el qual s'han escrit. Una altra cosa que m'ha marcat des de sempre és l'interès per la literatura contemporània, és a dir tot el segle XX i el que portem d'aquest nou segle XXI.

Però al final les circumstàncies han fet que m'hagi trobat vivint a cavall entre dos països que gairebé no sabien res l'un de l'altre, sobretot en el camp de la literatura. Així és que vaig començar a traduir, de fet, per poder parlar dels llibres i de la tradició literària i de la cultura en general d'un i altre país. Per això la traducció no la veig simplement com un treball filològic, sinó que cadascun dels llibres que he traduït és un intent d'acostar als lectors tota una realitat desconeguda. Totes les traduccions, si els editors em deixen, porten per això un assaig ben llarg d'introducció i sempre he procurat organitzar una presentació del llibre i publicar a més a més de la traducció algun estudi en revistes especialitzades, un article en la premsa o bé l'entrevista amb l'autor.

Suposo que si d'alguna cosa es beneficien les meves traduccions és del fet que m'he dedicat a estudiar l'estructura d'una obra literària i crec que sóc capaç de veure tensions i riqueses d'un text que van molt més enllà del sentit literal d'una frase. També la pràctica de traduir en les dues direccions, de l'eslovè al català i del català a l'eslovè, m'ha aportat molt. L'experiència d'haver de traslladar el text ara d'una llengua cap a l'altra i dos mesos més tard començar la traducció d'un llibre nou de l'altra llengua cap aquí és molt interessant.

La transició a la democràcia i al mercat lliure a Eslovènia ha tingut efectes molt beneficiosos per al món del llibre. Moltes de les grans editorials estatals han simplement tancat, altres van esdevenir poc més que botigues on venien material d'oficina i articles d'informàtica, tot menys llibres doncs. I les poques que han quedat dins del negoci estrictament editorial han agafat una orientació molt i molt consumista, els seus programes editorials han quedat inundats per llibres de cuina, de jardineria, de bricolatge i amb mètodes per aprendre les llengües amb algun o altre best seller anglès. Però el fet que de cop desapareguessin gairebé totes les editorials i col·leccions que tenien el monopoli sobre la literatura seriosa ha beneficiat els petits i mitjans editors. Així que a partir de 1991 les editorials han sorgit com a bolets i moltes ara ja fa quinze anys que funcionen i tenen uns catàlegs realment envejables.

Eslovènia és, per sort, encara un país de grans lectors; no es venen gaires llibres, amb una població de dos milions d'habitants (i no de possibles lectors!) no es pot esperar cap miracle. Però hi ha una xarxa de biblioteques públiques molt potent i ben organitzada, cada any registren onze milions de visites d'usuaris. Vol dir que val la pena fer llibres. La gent els podrà llegir i el que és més bo és que el llibre quedarà a l'abast del públic durant dècades, no el retiraran dels prestatges de la llibreria tan bon punt no pugui ser considerat una novetat, com passa a Catalunya. Aquest és potser un dels grans avantatges del sistema cultural a Eslovènia.

A més, Catalunya suscita grans simpaties, em sembla que l'admiració de fet és mútua. Aquest fet simplifica les coses per trobar complicitat amb els editors, tant de llibres com de revistes o de diaris. En principi, els eslovens estan ben disposats per conèixer altres realitats i no m'ha passat mai de trobar algun editor que fes el sord, que no volgués saber res ni de la literatura o del país (cosa que no es pot dir pel que fa a la recepció de la literatura eslovena a Catalunya). Ara bé, el país és petit, no pot absorbir gaires traduccions. Vol dir que la tasca de fer conèixer la literatura catalana s'ha de construir com una presència constant, amb traduccions que vagin arribant a poc a poc durant un llarg període de temps. Per això, ja sé per endavant que no pas tots els meus projectes els podré realitzar aviat.

Les experiències que he tingut gràcies a les traduccions realitzades només són positives. Els efectes que pot tenir un llibre quan entra en una altra cultura mai els podem mesurar del tot, hi ha tants lectors anònims que mai coneixerem, però que gràcies a la traducció d'un llibre s'han pogut introduir en un altre i desconegut entorn cultural.

Potser la qüestió que més em neguiteja és precisament aquesta de no haver contribuït gens a formar un equip que pogués continuar obrint els camins en aquesta direcció. No visc al meu país, així que és difícil prendre cap iniciativa seriosa i amb possibilitats d'èxit en aquesta direcció. Confio que el lectorat que des de fa uns anys funciona a Ljubljana ajudarà a difondre el coneixement sobre la llengua i el país i que algun dels alumnes més tard o més d'hora s'interessarà prou com per voler-ho conèixer de més a prop. També hi ha altres traductors del català a l'eslovè que s'han trobat fent aquesta feina una mica per casualitat com jo mateixa i veig que segueixen fent i traduint i que l'entusiasme no se'ls acaba. Ara, tot continua depenent de la iniciativa personal, per això no veig que la continuïtat de l'inter-

canvi literari entre Catalunya i Eslovènia estigui garantida. Encara falta molt, som massa pocs per ara els qui ens hi dediquem. Segurament ajudaria també si a Catalunya es despertés un interès més viu per Eslovènia. L'intercanvi cultural mai es construeix només en una sola direcció.

No hi ha cap traducció i diria que gairebé tampoc cap llibre, fora dels realment comercials, que es publiqui a Eslovènia sense cap mena d'ajut. El país és tan petit que vendre 200 exemplars ja és tot un èxit, a més el llibre és molt car, una novel·la qualsevol fàcilment costa al voltant de 50 euros. Les vendes són escasses i sovint no juguen cap paper, els editors s'han d'assegurar la supervivència amb l'habilitat d'obtenir subvencions a casa i si es tracta de traduccions també a l'estranger. Fins a un cert punt, el sistema em sembla raonable perquè crec que cada nació ha d'invertir en la seva infraestructura cultural. Però voldria proposar-vos una reflexió una mica més aprofundida sobre el fenomen de les subvencions dins del context internacional.

Gairebé tots els països europeus i de la resta del món desenvolupat preveuen per a la difusió de la seva literatura a l'estranger uns ajuts específics. L'altra possibilitat l'ofereix la Comissió Europea i el seu programa *Cultura 2000*, que dóna la prioritat en la concessió d'ajuts a les obres escrites o bé traduïdes en llengües de menys difusió, les meves traduccions se n'han beneficiat en més d'una ocasió.

D'una manera semblant com les institucions catalanes —primer la Institució de les Lletres Catalanes i després l'Institut Ramon Llull— també altres cultures han anat desenvolupant les estratègies per una major presència fora de les fronteres de la seva llengua. Les cultures més grans normalment confien la concessió dels ajuts directament al Ministeri de Cultura del país respectiu, però sovint tenen una potent xarxa d'instituts culturals, dedicats bàsicament a l'ensenyament de la llengua, que ajuda a canalitzar totes les sol·licituds. Ben mirat, en aquests casos el suport financer no inclou només la traducció de l'obra estrictament, sinó que una editorial pot comptar que aquesta xarxa d'entitats culturals servirà per a fer una bona promoció de totes les novetats que s'acabin traduïnt d'una de les quatre, cinc grans llengües d'Europa.

Aquesta possibilitat de difusió d'obres un cop traduïdes falla, en canvi, en la majoria d'altres literatures mitjanes i petites, encara que la majoria tenen previst un bon programa de suport a la traducció de les seves pròpies literatures.

Podem concloure, doncs, que la traducció no és una activitat poc subvencionada. Però precisament a causa d'això pot ser potencialment molt feble. Ràpidament descobrirem que els països amb menys recursos publiquen menys obres a l'estranger. Aquesta és una situació justa? Però no només això, una relativa abundància de subvencions ha creat a tot Europa el clima en el qual un editor pràcticament no està disposat a publicar una traducció si aquesta no ve finançada des del seu país d'origen.

Tradicionalment, la importància de la traducció provenia sobretot del fet que per aquesta via la pròpia llengua es nodria amb l'aportació d'altres cultures. El centre de gravetat s'està desplaçant i —forçant una mica la situació— podríem dir que avui la tasca de les traduccions és exactament l'oposada. Les traduccions han de demostrar la capacitat d'introduir la pròpia cultura en un entorn estranger. Es

considera tenir èxit quan es produeix un gran nombre d'obres pròpies exportades, en canvi la importació d'obres literàries ja no sembla tenir gaire importància. A Catalunya, aquest punt de vista és especialment greu. Una de les grans febleses del sistema literari català és precisament el seu veïnatge amb l'espanyol i la capacitat de tots els parlants del català de llegir en aquesta llengua veïna. Des del punt de vista pragmàtic, les traduccions al català són —prescindibles.

Caldria posar més atenció per equilibrar aquesta situació. Estaria molt bé que per publicar una traducció es pogués recórrer també als ajuts del país al qual va destinada la traducció i no només haver de comptar gairebé sempre només amb les subvencions del país d'origen de l'obra. Em sembla que tots, tant els traductors com els gestors culturals, hauríem de fer una reflexió en aquest sentit. No sempre les mesures que apaivaguen la primera necessitat tenen un efecte beneficiós i de llarga durada.